

1921). Söke'den Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf çekerek görev isteyince Ankara'ya davet edildi. Ali İhsan Paşa, Garp Cephesi Komutanlığı emrinde yeni oluşturulan Birinci Ordu komutanlığına tayin edildi (7 Ekim). Kendisinden kıdemsiz olan İsmet Paşa'nın emrine verilmekten memnun olmamakla birlikte görevi kabul etti. Sivrihisar'da bulunan Batı Cephesi Komutanlığı'na giderek Birinci Ordu karargâhının teşkili ve Bolvadin'e sevkî işlerini halletmeye çalışırken Birinci Ordu'ya verilecek subaylar konusunda İsmet Paşa ile anlaşmazlığa düştü. Oradan Bolvadin'e geçti ve kısa zamanda yeni orduyu kurmayı başardı. Birinci Ordu'yu teftiş eden Mustafa Kemal Paşa (28-31 Mart 1922), birliklerin altı ayda getirildiği safhadan ve gerçekleştirilen diğer faaliyetlerden dolayı memnuniyetini dile getirdi. Fakat Ali İhsan Paşa ile İsmet Paşa arasındaki anlaşmazlık devam ediyordu. İsmet Paşa'nın emrinde çalışmayı bir türlü hazmedemeyen Ali İhsan Paşa'nın askerlikle bağdaşmayan davranışlarda bulunması ve Batı Cephesi Komutanlığı'ndan ayrı başına buyruk hareketlere girişmesi, Büyük Taarruz'dan önce İsmet Paşa'nın talebi üzerine Mustafa Kemal Paşa tarafından Birinci Ordu kumandanlığından azledilmesine yol açtı ve henüz kırk bir yaşında iken emekliye sevkedildi (28 Haziran 1922).

Sivil hayata geçtikten sonra bir ara kömür ticaretiyle meşgul oldu. Soyadı kanunu çıkınca Irak Cephesi'nde İngilizler'e karşı kazandığı Sâbis muharebelerinden dolayı Sâbis soyadını aldı. II. Dünya Savaşı yıllarında gazetelerde askerlik konularıyla ilgili yazılar yazdı ve İsmet Paşa'nın uygulamalarını sert bir dille eleştirdi. Hatta Nazi ordularının ilerleyişi karşısında bunları destekler tarzda demeçler verdi. İmzasız yazılarla Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'yü ve hükümet erkânını eleştirmeye devam etti. Suçlamaları cumhurbaşkanlığı makamını rencide eder duruma gelince hükümetin emriyle tutuklandı (24 Şubat 1944) ve sıkıyönetim mahkemesinde yargılanarak on beş ay ağır hapse mahkûm edildi. Hapishaneden çıktıktan sonra Demokrat Parti'ye üye olan Ali İhsan Paşa 1950 seçimlerinde Afyonkarahisar milletvekili olarak meclise girdi. Bu arada hâtıralarını *Harp Hatıralarım* isimli beş ciltlik kitapta topladı. Eserinin I. cildini 1943'te, II ve V. ciltlerini 1951'de yayımladı; III ve IV. ciltleri yayımlayamadan 7 Aralık 1957'de vefat etti ve İstanbul Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedildi. Hâtıraları daha sonra ye-

niden neşredilmiştir (I-VI, İstanbul 1990-1993).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *BEO*, Harbiye giden, nr. 240951, 340987, 341176, 341181, 341308, 341317; BA, DH.ŞFR, nr. 100/77, 107/104; ATASE Arşivi, 1-1, Kls. 1, Ds. 1, F. 19, 25-10, 11, 13, 32, 32-1, Kls. 6, Ds. 26, F. 3, 3-3, Kls. 15, Ds. 59, F. 2-4; ATASE Arşivi, 4-8187, Kls. 249, Ds. H-1, F. 1-1, 1-3, 1-6, Kls. 250, Ds. H-6, F. 1-32, Ds. H-13, F. 4-15; Kemal Atatürk, *Nutuk* (Ankara 1927), Ankara 1987, II, 667-670; S. I. Aralov, *Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Hatıraları* (trc. Hasan Âli Ediz), İstanbul 1967, s. 84; G. Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri* (trc. A. Cemal Köprülü), Ankara 1986, s. 33-34; *Türk İstiklal Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, Ankara 1989 (Genelkurmay Başkanlığı), s. 174-176; *Türk İstiklal Harbi: Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Ankara 1992 (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı), s. 54 vd.; Ali Galip Baltaoğlu, "Ali İhsan (Sabis) Paşa'nın Garp Cephesine Birinci Ordu Komutanı Olarak Atanması ve Buradaki Bazı Faaliyetleri", *IV. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri: 29-30 Eylül 1995*, Afyon, ts. (Hazer Ofset), s. 123-132; *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, sy. 28, Ankara 1959, vesika 739; sy. 29 (1959), vesika 742; sy. 43 (1963), vesika 1021.

ZEKERİYÂ TÜRKMEN

SÂBİT

(السَّابِيتُ)

Sahih hadis anlamında terim.

Sözlükte "güvenilir ve sağlam olmak" anlamındaki **sebt** kökünden türeyen **sâbit** kelimesi daha çok "sahih veya hasen olduğu kanıtlanmış olan hadis", sebt şeklinde kullanıldığında ise "adalet ve zabt vasıflarını haiz güvenilir râvî" mânasına gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de "el-kavlü's-sâbit" (sağlam söz) (İbrâhîm 14/27) şeklinde geçen terim, hadisin vasfı olarak ilk dönemlerden itibaren olumlu ve olumsuz halleriyle çeşitli biçimlerde kullanılmıştır. "Sâbitün" (sâbittir) şeklinde müsbet olarak kullanıldığında ceyyid, müstakim, nebîl, sâlih ve mahfûz terimleriyle aynı anlamdadır ve hadisin sahih olduğunu gösterir. "Lâ yesbütü", "leyse bi-sâbitin" (sabit değildir), "lem yesbüt" (sâbit olmadı), "lâ yesbütü fîhi şey'ün" (konuya dair hiçbir şey sabit olmamıştır), "gayru sâbitin" (sâbit değildir) ve "ademü's-sübût" (hadisin sahih olmaması) şeklinde olumsuz anlamda kullanıldığında ise "sahih değildir" (lâ yesihhu) mânasına gelir ve hadisin sahihten daha düşük bir mertebede bulunduğunu ifade eder. Bu terimlerle değerlendirilip sahih olmadığına hükmedilen hadisle muhaddislerin bir kısmı hasen, bir

kısmı zayıf, bir kısmı mevzû hadisi kastetmişse de zamanla zayıf ve mevzû anlamındaki kullanım yaygınlaşmış, hasen anlamındaki kullanım ihmal edilmiştir (Azî-mâbâdî, s. 157-160).

Muhammed b. Sîrîn'in güvenilir bir râvî olan Eyyûb es-Sahtiyânî'yi sebt terimiyle değerlendirmesi (İbn Ebû Hâtim, II, 255), Katâde b. Diâme ile İbn Şihâb ez-Zührî'nin buna ta'dîl lafzı olarak yer vermeleri (Müslim, s. 178), terimin II. (VIII.) yüzyılın başlarından itibaren râvinin vasfı olarak da kullanılmaya başlandığını göstermektedir. Yaygın biçimde güvenilir râvilerin ta'dîlini ifade eden sebt, özellikle II ve III. yüzyıl boyunca "hadisi yazan kimsenin hadisi sağlam ve hatasız olarak alması" anlamında da kullanılmıştır. Yahyâ b. Saîd el-Kattân güvenilir râvinin özelliğinden bahsederken onun "sebtü'l-ahz" (hadisi sağlam ve hatasız alan) olması gerektiğini söylemiş (İbn Ebû Hâtim, II, 34), Ahmed b. Hanbel de Yezîd b. Zürey' hakkında "kâne ye'huzü'l-hadîse bi-sebtin" (hadisi hatasız olarak alırdı) ifadesine yer vermiştir (Fesevî, II, 140). Bütün bunlar sebt teriminin zabt bakımından sikadan daha üstün olan râvilere işaret ettiğini ortaya koymaktadır.

Sebt terimi ve ondan türeyen ta'dîl lafızları kendi içinde mübalağaya delâlet edenler, anlamı kuvvetlendirmek maksadıyla tekrar edilenler ve tek başına kullanılanlar olmak üzere üç grupta toplanır. Mübalağaya delâlet edenler "esbetü'n-nâs" (râvilerin en sağlamı ve en güveniliridir), "ileyhi'l-müntehâ fi't-tesebbüt" (sağlamlığın zirvesindedir) ve "lâ ehade esbetü min-hü" (ondan daha sağlamı yoktur); tekrar edilenler "sebtün sebtün", "sebtün hâfizun", "sebtün hucetün", "sikatün sebtün" ve "sebtün sikatün"; tek başına kullanılanı ise sebt lafzı olup bunlar ta'dîlin en üst mertebesinde yer alan râvilere işaret eder. Bu lafızlardan biriyle adalet sahibi olduğuna hükmedilen râvî her bakımdan güvenilir sayılır ve rivayet ettikleri hadisler dinî konularda delil kabul edilir. Bir hadisin en sağlam senedine işaret etmek için kullanılan "esbetü'l-esânîd" (senedlerin en sağlamı) ile sebtin çoğulu olan "esbât" (güvenilir râviler) aynı kökten türemiş lafızlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, "sbt" md.; Müslim, *Kitâbü't-Temyîz* (nşr. M. Mustafa el-A'zamî), Riyad 1402/1982, s. 178, 189, 194, 205, 208, 214; Fesevî, *el-Ma'rîfe ve't-târîh*, II, 21-22, 140; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-tâ'dîl*, I, 228, 231; II, 24, 34, 255, 366; III, 297, 610; Şemseddin es-Sehâvî, *Fethü'l-Muğîs*, Beyrut 1403/1983, I, 362-363; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatif), Beyrut

1409/1989, I, 177-178; Leknevi, *er-Ref' ve't-tek-mil*, s. 132-133, 147-148, 155-157; Azimâbâdi, *Gunyetü'l-elma'ti* (Taberânî, *el-Mu'cemü's-şâğır*, II içinde), Beyrut 1403/1983, s. 157-160; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, I, 249; Mütteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992, s. 83, 104, 194, 196, 332, 353-354, 360.

MEHMET EFENDİOĞLU

SÂBİT

(نابیت)

(ö. 1124/1712)

Divan şairi.

Bosna'nın Uzıçe kasabasında dünyaya geldi. Asıl adı Alâeddin Ali olup "Sâbit" mahlasıdır. Doğum tarihi bilinmemekle birlikte hakkında araştırma yapan Rypka onun 1650 yılı civarında doğmuş olabileceğini söyler. İlk eğitimini Müftü Halil Efendi'den aldıktan sonra İstanbul'a gitti ve Kaptanıderyâ Seydizâde Mehmed Paşa'nın himayesine girdi. 1089'da (1678) paşanın aracılığıyla mülâzım, aynı yıl La'lizâde ailesine damat oldu. 40 akçe maaşla müderrisliğe başladıktan sonra Çorlu ve Burgaz kadılıklarında bulundu. 1098'de (1687) Kırım Hanı Selim Giray'a bir kaside yazarak ondan görev istedi; ardından hana itihaf ettiği "Zafernâme" adlı manzumesi beğenilince sâniye rütbesiyle Keleş'e kadı tayin edildi.

Sâbit, 1103'te (1692) Ebûsâidzâde Feyzullah Efendi'nin ikinci şeyhülislamlığı döneminde günlük 50 akçe maaşla Tekfurdağı (Tekirdağ) müftülüğüne getirildi ve Rüstem Paşa Medresesi'ne hariç itibarıyla müderris oldu. Sekiz yıl kaldığı bu görevde iken *Edhem ü Hüma* adlı mesnevisini yazmaya başladı, divanını tertip etti ve "Şehrî" mahlaslı bir de şair yetiştirdi. Müsile-i Sahn pâyesiyile 1112 (1700) yılında Saraybosna mevleviyetine tayin edildiyse de iki yıl sonra görevden alındı. Önceki yıllarda oğlu İsmail'in Tunca nehrinde boğulması yüzünden büyük üzüntü yaşadığı şiirlerinden anlaşılan Sâbit bu sırada diğer oğlu İbrâhim'i de kaybetti (1115/1703). Râmi Mehmed Paşa'ya yazdığı, duygu ve şikâyetlerle yüklü dokuz kıtalık ünlü terciibendi bu üzüntülü dönemin ürünüdür. Uzun bir mâzuliyetin ardından 1117'de (1705) Konya mevleviyetine gönderilen Sâbit kısa bir müddet sonra bu görevden ayrılıp İstanbul'a döndü. Zilkade 1119'da (Şubat 1708) Diyarbakir mevleviyetine tayin edildi. Bu görevde iki yıl kalıp İstanbul'a dönünce vefatına kadar başka görev almadı. 3 Şâban 1124'te (5 Eylül 1712) vefat etti. Kabri Top-

kapı Maltepe Kabristanı'nda *Meşnevî* şârihi Sarı Abdullah Efendi'nin ayak ucundadır.

XVIII. yüzyıl başlarında adından sıkça söz edilen Sâbit'in şiirlerinde yerli ve yeni olma özelliğinin birlikte yürüdüğü, divan şiirinin geleneksel ve duygusal idealizminin kırıldığı, realizm, müstehcenlik ve mizah gibi unsurlara yer verildiği görülmektedir. Sâbit halk ağzındaki kelimeleri atasözleri ve deyimlerle harmanlayarak şahsî bir üslûp oluşturmuştur. Bundan dolayı manzumelerinde onu çağdaşlarından farklı kılan garip bir tarz ve değişik bir haz dünyası vardır. Dikkate değer bulunduğu ve zevk aldığı her kelime onun şiirine girmiş, manzumelerindeki renkli ve canlı mısralar Tanzimat'ta kendini gösterecek olan yerli, millî bir edebiyatın müjdecisi olmuştur. Şiirlerinde söz oyunlarıyla birlikte alay ve madî hazlar önemli bir yer tutar. Konu ve biçim yönünden gelenekleri zorlaması, divan şiirinin alışlagelen konuları arasına günlük hayatı ve olayları katması bir tür yenilik olarak değerlendirilebilir.

Sâbit'in kasidelerinde klasik anlamda olgunluk bulunmasa da bunların şekil ve muhteva bakımından geleneğe bağlı olduğunu söylemek mümkündür. Nâdirî'ye

nazîre olan "Mi'râciyye"si son derece samimi ve şairane olup türün önemli bir örneğidir. Didaktik ve realist karakterdeki "Ramazâniyye"si bu aydaki sosyal hayatın anlatıldığı coşkulu bir manzume olarak dikkat çeker. Hikemî tarzda yazarken Nâbî'ye yaklaşırsa da bu alandaki başarısı bazı mazmunları, atasözlerini, deyimleri ve yerli malzemeyi kullanmakla sınırlı kalır. Lafızla fazla meşgul olması yüzünden gazelleri zaman zaman kuru ve donuktur. Seyyid Vehbî, Nedîm, Sünbülzâde Vehbî, Enderunlu Fâzıl, Sürûrî gibi şairleri etkileyen Sâbit'in birçok şiirine Keçecizâde İzzet Molla tarafından nazîre yazılmıştır. Bayrâmiyye tarikâtına olan ilgisi La'lizâde ailesinden, Mevlevîlik'le ilgisi de Mevlânâ Celâled-dîn-i Rûmî'ye duyduğu sevgiden kaynaklanan şair bunun dışında tasavvufa pek itibar etmemiş görülmektedir.

Eserleri. Sâbit'in bir divanı ile yarım kalmış bir mesnevisi yanında bazı küçük hacimli mesnevileri vardır. Bütün eserlerinin kendi el yazısıyla olan nüshaları Azerbaycan İlimler Akademisi'nde bulunmaktadır (Asiye Mehmedova, *Alaeddin Sâbit'in Otoğraf Külliyyatı*, Azerbaycan SSR El Yazmaları Fondu, Bakü 1961, nr. M-25/9942). 1. *Divan*. Klasik divan tertibi olup bir mi'râciyye, iki na't, otuz dokuz kaside, altı

Sâbit divanının ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Ali Nihat Tarlan, nr. 2)

